

A CHEQUE
TÖRVÉNYES SZABÁLYOZÁSA.

IRTA

DE HALÁSZ SÁNDOR

MINISZTERI OSZTÁLYTANÁCSOS.

FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1903. ÉVI FEBRUÁR HÓ 21-ÉN
TARTOTT TELJES-ÜLÉSÉN.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

Tisztelt teljes ülés!

A Magyar Jogászegylet választmánya megtisztelt azzal a felszólítással, hogy az igazságügyminiszter ur ó Nagyméltóságának megbízásából készített, és közzétett cheque-törvénytervezetet e helyen ismertetés tárgyává tegyem.

Örömmel feleltem meg a kitüntető felhívásnak, két oknál fogva. Először, mert meggyőződése, hogy az a törekvés, mely egy eminens fontosságú intézmény jogi szabályozására irányul, ez egyetben, mely a magyar jogászetet jeleseit egyesíti, nemcsak a kellő szakértelemmel, hanem rokonszenvvel is találkozik. Másodszor, mert tán szabad remélnem, hogy ezen ismertetés kedvező alkalom lesz arra, hogy azzal kapcsolatban eszmecsere keletkezzék, melynek során föltárasának a tervezetnek netáni előnyei és bizonyára fenforgó hiányai s a törvényelőkészítés tárháza újabb és becsesebb anyaggal gazdagodhassék.

A rendelkezésre álló idő kimért volta természetesen arra int, hogy a főbb kérdéseken túlmenő részletek tárgyalásától tartózkodjam.

I.

Az első kérdés mely a tervezet láttára önkénytelenül felmerül, az lesz: van-e szükség általában cheque-törvényre Magyarországon?

A választ azon további kérdések eldöntése rejti magában, van-e már Magyarországon számottevő cheque-forgalom, a mely a jogi rendezésnek kellő anyagi alapot szolgáltatni alkalmas; oly helyzettel állunk-e szemben, mely inkább indokolná, hogy egyideig még várjunk, míg a viszonyok e téren kellő-

képen kifejeződtek és különösen, míg megfelelő szokásjog, a törvényalkotásnak ezen éltető forrása emelkednék érvényre s végre nyujtanak-e a jelenleg létező jogforrások is megbízható támaszt a cheque adásából és vételéből eredő jogviszonyok helyes elbírálására és kizárására azon állapotnak, a melyet a jogbizonytalanság neve alatt ismerünk.

A mi a már létező forgalom számbeli méreteit illeti, a tervezet indokolásához csatolt statisztikai adatok mutatják, hogy 1901-ben a cheque-közvetítette pénzforgalom hat milliárd koronára rugott. Tényleg azonban e forgalom jóval nagyobb. A hivatalos statisztika nem vehette figyelembe azon bizonyára nem jelentéktelen fizetési ügyleteket, melyek szintén chequek útján, folyó számlákon bonyolítottak le ott, a hol a folyószámlák a cheque-számláktól elkülönítve nincsenek. Azonfelül részünkről nem vétetett számba, az úgynevezett átutalási, giró-clearing chequekben foglalt üzlet mérete sem, mint a mely okmányokra a tervezet intézkedései, azok jogi természeténél fogva ki nem terjedhetnek. Ezek hozzáadásával a magyarországi cheque-forgalom az említett esztendőben már bizvást 11 milliárd koronára tehető. A cheque-forgalom azonban már a legközelebbi jövőben előreláthatólag az eddigit messze felülmúló arányokban fog emelkedni. Küszöbén állunk a készfizetések felvételének és ezzel kapcsolatban mindinkább felmerül annak szüksége, hogy ércz-kincsünknek kellő megóvása és gazdaságos kihasználása érdekében a pénz-helyettesítőknél rendszerét, — a melyek közt a cheque-rendszer első szerepre van hivatva — mindjobban kifejlesszük és tökéletesítsük. Az állam a maga pénzügyi háztartásában az által, hogy hivatalai, pénztárai és üzemei számára különféle helyen máris cheque-számlákat nyitattatott, maga adta meg a példát; rövid idő múlva az önkormányzati szervek pénzkezelése is, külön törvény alapján a cheque-rendszerre fog fektettetni, s azon szoros szálaknál fogva, melyek az állam és közhatóságok gazdaságát a magángazdaságokkal összefűzik, kétségtelen, hogy ezek előbb-utóbb szinte kényszerítve lesznek az új fizetési rendet saját pénzkezelésükbe beilleszteni.

Hozzájárul magánbankjainknak mind élénkebb törekvése, hogy a letéti üzletet a cheque-rendszer útjára tereljék; a gaz-

dasági műveltség mind nagyobb elterjedése, mely a fizetési ügyletek mentül czélszerűbb igénybevételére ösztönöz; mennyi tényező tehát, melyeknek összműködése a cheque használatának eddig nem sejtett arányokban való elterjedését már csak rövid idő kérdésévé teszi.

Plósz Sándor jelenlegi igazságügyi minister a váltójogról irt könyvében a váltóforgalom nagyságát Magyarországon néhány statisztikai adattal megállapította és pedig a kiadott váltóürlapok értéktarifája alapján. A legutóbbi összeállítás szerint, mely 1889-ről kelt, a szűkebb értelemben vett Magyarországon a váltó útján közvetített pénzforgalom 2400 millió koronát tett ki. Nem lehet szándékunk e most közölt adatot a fentebb a chequere nézve megállapított forgalmi adattal összehasonlítani; elismerjük, hogy nálunk a váltó jóval szélesebb társadalmi rétegekben ismeretes, mondhatnók sokkal népszerűbb intézmény, mint a cheque. Célunk a két adat szembeállításával inkább az, hogy nyilvánvalóvá tegyük, mikép a cheque jelentősége immár nem kevésbé imponáló számokban nyer kifejezést, és habár a váltónál konstatalható csekélyebb összegek főleg azon tényre vezethetők vissza, hogy jóval több váltó, de kisebb összegben kerül forgalomba, míg a cheque közvetítette forgalom nagyságát főleg azon körülmény idézi elő, hogy ma még túlnyomólag a bankok üzleti forgalmában nyer használatot, mégse tagadható, hogy ezen óriási összegek igen sok és jelentékeny fizetési transactiót foglalnak magukban és hogy azok közvetítő eszköze, a cheque méltán követelheti, miszerint sajátos lényének megfelelő jogi rendezésben részesüljön. Tagadhatatlan végül, hogy a cheque a nemzetközi forgalomban egyre növekedő versenyt támaszt a külföldi váltó intézményének, s ha azt látjuk, hogy csaknem az összes európai államok a cheque igénybevételéből eredő viszonyok jogi szabályozását vagy már kész törvénnyel vagy javaslattal biztosítani igyekeztek, úgy be kell látnunk azt is, hogy törvény alkotásra bennünket már a nemzetközi érintkezésnek általános érdekei is késztetnek. Igaz ugyan, hogy Ausztriában és Németországban, a melyekkel legsűrűbb üzleti összeköttetésünk áll fenn, a legislativ testületek elé terjesztett javaslatok még nem emelkedtek törvényerőre; de ismeretes, hogy Ausztriában

a törvényjavaslatnak letárgyalását az ottani parlamenti viszonyok késleltetik, és hogy Németországban, bárha bizonyos oldalról hangoztatják, hogy külön cheque-törvényre szükség nincs, mert annak jogszabályait az új polgári törvénykönyv és az új kereskedelmi törvény rendelkezései nélkülözhetőkké teszi, e felfogás helyességét épp a legavatottabb elméleti és gyakorlati szakemberek czáfolják meg.*

Tán még nagyobb nyomatékkal esnek latba a jogi szempontok. A jogszokás előkészítő munkájára több irányban számíthatunk ugyan, de másrészt bizonyos, hogy a chequejognak épp kardinális kérdései — ilyen a bemutatási határidő megállapítása, a mely a cheque létének szükséges időbeli korlátot szabni van hivatva; ilyen a visszkereset a maga szigorú feltételeivel; a netáni büntetési intézkedések fedezetlen chequek kiadása esetében, a melyek a chequebirtokos érdekeinek megóvására szolgálnak — a törvény pozitív rendelkezései nélkül meg sem oldhatók. Itt már magának a törvénynek közkötelező és imperatív intézkedésére van elengedhetetlenül szükség.

Korlátolt mértékben áll rendelkezésünkre a törvényanalógia kisegítő eszköze is. Váltójogunknak a chequere leendő alkalmazását a szóban forgó két intézmény gazdasági természete között fennálló éles ellentét eleve kizárja. A váltójog egyes anyagi és alaki jogszabályai a cheque-el csak annyiban hozhatók kapcsolatba, a mennyiben a cheque lényével nem ellenkeznek. Közelebb fekvő joganyag foglaltatnék utalványjogunkban és különösen annak kiépítettebb azon részében, a mely a kereskedelmi utalványokra vonatkozik. A kereskedelmi törvény 291. §-a alkalmazást nyerhet ugyan a chequere, akkor ha rendeletre szól, vagy kereskedő által van kiállítva, de ha számba vesszük azt, hogy nálunk a névre és még inkább a bemutatóra szóló chequek vannak túlsúlyban; ha számba vesszük azt, hogy a cheque nem lévén kereskedelmi papír, a kibocsátó nem mindig kereskedő, úgy el kell ismernünk, hogy

* Thorwart: Die Schaffung eines Checkgesetzes. Frankfurt a. M. 1902. — Klein: Eine neue Phase des deutschen Scheckrechtes. Deutsche Juristen-Zeitung 1903. 2-ik sz.

ezen kiegészítő jogforrás csak elszigetelten és szórványosan juthat érvényre. Még kevésbé felelhetnek meg a közönséges utalványoknak az osztrák polgári törvénykönyvben foglalt jogszabályai, a melyeknek ki nem elégítő volta már abból is kitűnik, hogy a magyar polgári törvénykönyv tervezete a közönséges utalványt egészen máskép fogja fel és juttatja legislatív megoldásra. Eltekintve azonban attól, hogy a tervbe vett törvényalkotás életbeléptetésére még jó ideig várunk kell, kétséget sem szenvedhet az, hogy a cheque alkalmazva, annak jogszabályai több kérdést vagy megoldatlanul hagynak, vagy a cheque lényegével merően ellentétben döntenek el. Elég utalnunk arra, hogy a bemutatási határidő fontos kérdése, a szigorú visszkereset, a forgatmány útján való átruházás figyelmen kívül maradnak, másrészt az a felfogás, mely a cheque realis tartalmát az utalványozott elfogadványával fűzi össze, a cheque-jogban helyt nem állhat.

Maradna még a szerződéses autonomia, mely a törvényes rendezés hiányát nemesak sok tekintetben pótolhatja, hanem még e rendezés keresztülvitele esetében sem válik fölöslegessé. Csakhogy természetes, hogy az egyes üzleti szabályzatokban kifejezésre juttatott határozatok tulajdonképen csakis az utalványozott és a kibocsátó egymáshoz való viszonyát szabályozhatják és ki nem terjeszthetők azon jogviszonyokra, a melyek a cheque vétele és tovább adása kapcsán keletkeznek. Pedig a cheque életképessége szempontjából a fősúly ezen nyugszik. A chequebirtokos az utalványozottnak a kibocsátóval való megállapodásait nem is ismerheti; nem tudhatja, hogy a cheque, melyet kezei közt tart, megfelel-e a regulativum szabályainak; vajjon joga van-e a kibocsátónak a cheque kifizetését ellenutasítással meggátolni, vagy különös feltételektől függővé tenni; mely idő alatt kell a chequet fizetés végett bemutatnia s mik a bemutatás elmulasztásának következményei stb. megannyi kérdések, melyeket általános érvénnyel csakis törvény dönthet el; s erre annál nagyobb szükség van, mert hisz a cheque hivatása, hogy épp harmadik személyek kezébe jusson s hogy ezek által a biztonság tudatában készséggel elfogadtassék.

Az előadottak tehát eléggé feltűntetik, hogy a cheque törvényes rendezésére a nálunk már létező forgalom a szük-

séges materialis alapot nyújtja; ellenben az ennek kapcsán keletkező viszonyokat minden irányban szabályozó jogrendszerünk hiányos. Ennek következtében tényleg jogbizonytalansággal állunk szemben és ezt eloszlatni a törvénynek föladata annál is inkább, mert ezzel közvetve előidézi azt, a mire jó törvénynek törekednie kell, t. i. a cheque intézményének mentől élénkebb igénybevétele és magának a forgalomnak jelentékeny emelkedését.

Lássuk már most, hogy a tervezet föladatát miképen oldja meg.

II.

Arra a kérdésre, hogy mi a cheque, a tervezet nem felel annak fogalmi meghatározásával, hanem a váltótörvény módjára egyszerűen az okmány *érvényi kellékeinek* felsorolására szorítkozik. (1. §.) Ezen kellékek kijelölésénél tekintettel volt arra, hogy azok számát a lehető minimumra korlátozza, mert nem lehetett szándéka, hogy a forgalomban az érvénytelen chequek számát kelletén túl szaporítsa. Az érvényi kellékek pedig a következők: a cheque-záradék; annak megnevezése, a ki által a fizetés teljesítendő, (utalványozott); az utalványozotthoz intézett azon meghagyás, hogy határozott pénzüsszeget fizessen; a cheque pontos kelte; a kibocsátó név- vagy cégeljárása. A cheque-záradékra a tervezet súlyt fektet; azzal bizonyítja a kibocsátó, hogy tényleg a chequejog szerint elbírálandó szigorú szavatosságú okmányt kíván kiállítani, nem pedig utalványt; a cheque vevője pedig mindjárt tudja, hogy minő természetű papírral van dolga. Az utalványozott megnevezésének egyszerű követelményéhez a tervezet külön feltételt, nevezetesen az utalványozott minősültségére nézve nem fűz; az úgynevezett passiv chequeképeséget tehát meg nem szorítja. Előírja továbbá az utalvány formáját, s így az ú. n. nyugta-chequeket el nem ismeri. Pénzügyi jogunknak azon rendelkezése, mely szerint a kedvezményes bélyegilletéket csakis az utalványoknak adja meg, nálunk kezdettől fogva a chequenek utalvány alakjában való kifejlődését mozdította elő. Az által, hogy pénzüsszeg fizetéséről van szó, az ú. n. értékpapír és áruchequeket

kiesnek a tervezet rendelkezései alól, úgyszintén nem tartoznak azok alá az ú. n. átutalási vagy jobban átírási (giro, clearing) cheques sem. Az előbbieket nem fizetés, hanem értékpapírok átruházásának közvetítésére czéloznak, közelebb esnek az árapapírokhoz, mint az utalványokhoz, és jogszabályaiknak konstruálása külön törvénynek volna feladata. Az utóbbiak az illető bank belső kezelésében bonyolítottatnak le, a külvilágba ki sem jönnek, mert sem engedményezhetők, sem forgathatók; jogi elbirálásukra a magánjog vagy a kereskedelmi jog és még inkább a bankok üzletszabályzatai máris kellő támpontot nyújtanak. A pontos kelteztést a bemutatási határidő megállapíthatása teszi szükségessé, miután annak betartásához jelentékeny jogi következmények fűződnek. A kibocsátó aláírásának követelménye bővebb indokolást nem igényel.

Míg az alapkellékek tekintetében többé-kevésbé egyetértők a vélemények, ezek meglehetősen megoszolnak a *passiv cheque-képességnek* kérdésében. Kétséget se szenvedhet, hogy a cheque-rendszer a banküzlet legtermészetesebb kiegészítője. Rendeltetése és végcélja egyaránt a bankszerű ügyleteket folytató intézmények és czégek körébe utalja a cheque-t, mert főleg ebben a keretben érhető el a tőkék kívánatos központosítása és érvényesülhet a cheque-el közvetített fizetési művelet azon tökéletes formája, a mely a giro és scontratio útján való kiegyenlítés alakjában jut kifejezésre. Ez a körülmény és más biztonsági és gazdasági tekintetek érlelték meg azt a meggyőződést, hogy a mennyiben a cheque forgalmának tulajdonképeni művelésére kizárólag a bankügyletekkel iparszerűleg foglalkozó intézetek és czégek vannak hivatva, a *passiv cheque-képesség* törvényileg ily értelemben volna korlátozandó, illetve az utalványozottnak bankári minősége a törvényben mint a cheque egyik érvényi kelléke volna kitűzendő. A korlátolt *passiv cheque-képesség* hívei utalnak nevezetesen arra, hogy éppen azon államban, a hol a chequerendszer a legvirágzóbb, t. i. Angliában a törvény a cheque-t bankár-ra (banker) intézett és látva szóló váltónak minősíti.

Ha a chequerendszer Angliában való fejlődésének és codifikálásának tényleges körülményeit számba vesszük, mindenekelőtt constatálnunk kell, hogy ama forgalom már száza-

dos fejlődésre tekinthetett vissza, mielőtt az angol törvényhozás annak jogi rendezésére gondolt, s hogy a chequerendszer nem azért jutott a virágzás azon nagy fokára Angliában, mert a törvény az utalványozotti minőséget a bankárookra korlátozta, hanem megfordítva, a törvény azért szorította meg a jelzett értelemben az utalványozotti minőséget, mert a viszonyok fejlődése folytán más, mint banker a fizetési ügyletek chequeszerű közvetítésével nem foglalkozott. Közismeretű, hogy Anglia pénzügyi fölényét nem csekély részben a századok folyamán kiépült bankszervezetének köszönheti, mely az egyes bankokat, tekintet nélkül jogi formájukra, egységes összefüggő egészszé forrasztja össze. A chequekre alapított fizetési rendszer mindjárt lent a helyi banknál és a local bankernál nyeri meg a maga szilárd alapját; ez alap kiépítéséhez aztán újabb és egyre erősebb elemek járulnak hozzá a nagyobb és nagyobb bankok képében, míg végre az ily módon magasra emelkedő épület betetőzésre jut a clearing-house intézményével. A szervezet megteremtette, a százados tapasztalat és gyakorlat szentesítette oly állapottal állunk tehát szemben, hogy Angliában adott esetekben kétség tárgyát sem képezheti, hogy mi a bank és ki a bankár; s a törvény csak paragraphusba szedte azt, a minek fogalmát a közfelfogás már régen körvonalozta.

Másképp alakultak a viszonyok a continensen. Itt a bankszervezet kiépítettnek még egyáltalában nem tekinthető; a a fizetés-közvetítő intézmények még maguk is a kezdet nehézségeivel küzdenek, annál inkább hiányzik köztük a szerves kapcsolat, a munkafelosztás s általában a fizetési műveletek azon agense, mely a chequerendszert egyöntetű, határozott mederbe terelni alkalmas. A chequerendszer a continensen felülről, a legnagyobb intézetek (Banque de France, Német birodalmi bank, Osztrák magyar bank, Postatakarékpénztárak) köréből indul ki. Bármily paradoxul hangozzék is, de tény, hogy nálunk az építés munkája nem alulról felfelé, hanem megfordított irányban halad; a tetőzet megvan, de hiányzik még vagy legalább is csonka az alap. A continentalis törvényhozás tehát, a midőn a cheque jogi rendezésére gondolt, már a jövő fejlődés érdekében is óvakodott attól, hogy a passiv

chequeképeességet a jelzett értelemben törvényileg korlátozza; erre eddig csakis az osztrák javaslat vállalkozott.

A tervezet a passiv chequeképeesség megoldásánál annak a megfontolásából indult ki, vajjon az, a mi a dolog természetében fekszik, egyszersmind feltétlenül formai kellék gyanánt beleveendő-e a törvénybe; s nincsenek-e épp adott viszonyaink mellett oly jogi, sőt gazdasági szempontok, melyek inkább javasolják, hogy ezen formai kellék elejtessék.

Jogi szemponttól vizsgálva a dolgot, kétségtelen, hogy a cheque formális okirat lévén, ennek természetével ellenkezik, hogy érvénye oly feltételektől tétessék függővé, melyeknek fenforgása magából a papirból ki nem tűnik. Ha a passiv chequeképeességet megszorítjuk, és azt mondjuk, hogy a cheque csak akkor érvényes, ha bankra vagy bankára van intézve, úgy bizonyos, hogy ezen anyagi minősültség tényleges létezése magából a chequeből még ki nem vehető; s a cheque vevőjének feltétlenül tudnia kell, hogy törvény vagy gyakorlat, tapasztalat vagy általános felfogás szerint mi tekintendő banknak, vagy bankárnak, különben oly okmányt fogadott el cheque gyanánt, mely, mint ilyen, nem érvényesíthető. Mindenekelőtt tény, hogy nálunk törvényes meghatározás, hogy mi tekintessék szükségképen banknak vagy bankárnak, hiányzik és a létező közfelfogás sem minősít e tekintetben minden kétséget kizáróan. Nálunk van bank, a mely tulajdonképen osztálysorsjáték-vállalat, takarékpénztár, mely voltaképen bank; ismerünk bankárt, ki a valóságban tőzsde-bizományos, és viszont posztókereskedőt, a ki tényleg bankár. Kimondani tehát egyfelül törvényileg, hogy a cheque csak akkor érvényes, ha bankra vagy bankára szól, és másrészt kétségben hagyni az iránt, hogy mi tekintessék banknak vagy bankárnak, ez azt hisszük, nem tekinthető oly rendszabálynak, mely a chequeforgalom előmozdítására szolgálna.

A nehézségek nem fognak szünni akkor sem, ha, a mint az osztrák javaslat teszi, az utalványozottak köre taxative sorolhatnák föl. A taxatív felsorolásnak célja bizonyára megteremteni azon *tárgyi* garantiákat, melyek a chequerendszer egységes fejlődését biztosítanák. Csakhogy ezen eljárás legfeljebb formai értékű lesz, az anyagi, a konkrét minősültség a

kitűzött cél érdekében még korántsem lesz elérve. Bankjaink vagy hitelintézeteink különleges helyzete és üzletrendszere; az a körülmény, hogy a letéti üzletnek, a chequerendszer ezen természetes formájának teljesen biztos alapra való fektetésére az objectív garantiákat, törvényes intézkedések hiányában nélkülözzük; pénzügyintézeteink nem csekély részének primitív berendezése, törpe gazdaságot folytató üzeme: mindez a chequerendszer sikeres művelésének elbírálásánál sokkal nyomósabban esik latba, mint a törvénynek pusztán alaki megszorítást tartalmazó intézkedése.

Még nehezebb a kérdés helyes eldöntése, ha a magánczégek szempontjából kívánnók azt megoldani. A magánbankcégeket a passiv chequeképessegből kizárni alig volna ajánlatos, mert habár épp itt a «bankház» és «bankár» elnevezése alatt számos kétes existencia űzi apró mesterkedéseit, másrészt lehetnek és vannak is teljesen megbízható czégek is, a melyeknek tőkeereje, soliditása egy cseppet sem áll mögöttes számos nyilvános számadásra kötelezett pénzügyintézetnek. Honnan vegyük azonban azon kritériumot, a mely a hivatott és hivatatlan elemeknek felismerésére vezet? honnan tudhatja egyáltalában a cheque vevője azt, hogy azon czég, a melyre a cheque intézve van, tényleg bankár-e, illetve hogy jogilag fejezzük ki magunkat, bank- és pénzváltó-ügyleteket iparszerűleg folytat és hogy ennek következtében a reá intézett cheque csakugyan érvényes-e? Az osztrák javaslat azzal segít magán, hogy a lajstrom-rendszert hozza be, vagyis a passiv chequeképesseggel csak azon magánczégeket ruházza fel, a melyek a kereskedelmi és iparkamaráknál vezetett lajstromba magukat felvették.

A cheque vevőjének tehát itt már nemcsak azt kell tudnia, hogy az utalványozott bank- és pénzváltó-ügyletet iparszerűleg folytat, hanem azt is, hogy fel van-e véve a lajstromba is, mert máskülönben a cheque, melyet kezei közt tart, mint ilyen, érvénytelen. Nagyon féltő, hogy ezen rendszer mellett, a legitim chequeforgalom mellett, tulajdonképen egy illegitim chequeforgalom fog kifejlődni, a minek lehetőségét az osztrák javaslat be is ismeri, midőn indokolásában (17. old.) a következőket mondja:

«Durch die Bestimmungen des § 1 ist es nicht verboten, auf andere, als die in Z. 1 und 2 bezeichneten Rechtssubjekte Checks auszustellen; ebensowenig wären derlei Checks deshalb allein, weil dem Bezogenen nach § 1 die passive Checkfähigkeit fehlt, ungiltig. Es sind nur nicht Checks im Sinne des vorliegenden Gesetzes . . . sie sind deshalb, sofern die stärkeren Rechtswirkungen den Anspruch aus dem Check in höherem Masse sichern, *minderwertige Checks*. Das Papier hört deswegen nicht auf, ein Check zu sein, es ist nur kein Check im Sinne und mit der Vollkraft des Checkgesetzes.»

Igy alakulván természet szerint a helyzet, azt his szük, hogy a passiv chequeképeségnek törvényszerű megszorítása több bajt, mint hasznot fog okozni, mert éppen azon részét a forgalomnak nem fogja szabályozni, mely a jogszabályozásra tulajdonképen rászorul. A bankok és bankárok által lebonyolított chequeforgalom egyrészt az utalványozottak személyénél, másrészt azon körülménynél fogva, hogy az ezekkel érintkező felek üzletileg gyakorlottabbak, a jogi rendezést nem is teszi oly sürgős szükséggé, mint az a szervezetlen forgalom, a mely a rendezés megosztottságánál fogva elmaradhatatlanul ki fog fejlődni és a melynek kapcsán a visszaéléseknek sokkal nagyobb tere nyilik.

Nézzük már most a passiv chequeképeség megszorításának gazdasági hatását, melyre a korlátozás hívei a legnagyobb súlyt fektetik. Meggyőződésünk, hogy a törvényes megszorítást a chequerendszer érdeke ezen szempontból sem kívánja, mert a dolog természete szerint a forgalom minden törvényes kényszer nélkül is azokhoz a körökhöz fog terelődni, melyek berendezésüknél fogva a forgalom ápolására hivatvák, és a melyek az ezt igénybe vevő feleknek a chequerendszerrel összefüggő előnyöket nyújtani képesek. A cheque-üzlet annyira költséges és komplikált üzlet, hogy annak fenntartására nem mindenki vállalkozhatik. Ez üzlet különleges berendezéseket, nagy pénztári és könyvelési személyzetet tesz szükségessé; mellette széleskörű ellenőrzési intézkedések foganatosítása nélkülözhetlen. Számba veendő továbbá, hogy a cheque azonnal fizetendő okmányt képviselvén, a kifizetésre váró pénzek-

nek készentartása és a mellett mégis gyümölcsöző elhelyezése nagy üzleti routint, ügyességet és kiterjedt összeköttetéseket tételez fel. A dolog természetes fejlődésének, nem pedig a törvénynek kell előidézni azt, hogy a cheque-rendszert épp a banküzleteket hivatásszerűen folytató körök ragadják magukhoz. Ellenben ha törvényileg kimondatik, hogy az olyan cheque, mely másra, mint bankra vagy bankára van intézve, érvénytelen, úgy ezek a körök kétségkívül privilegizált köröknek jelentetnének ki, s ezen privilegium védelme alatt történhetnék meg legkönnyebben, hogy avatatlan, de chequeképeseknek nyilvánított elemek a hiszékeny közönség bizalmát megnyerjék és kizsákmányolják. E mellett a törvényes distinctio mindenképen alkalmas arra, hogy a cheque lényében rejlő biztonsági momentumot egészen téves alapra fektesse, illetve az ebből levonható következtetések folytán a nagy közönségben a szükséges óvatosság érzetét elnyomja. Mert igaz ugyan, hogy a chequeforgalom lebonyolításában az utalványozott anyagi ereje és megbízhatósága fontos tényező, de a cheque biztonsági alapja mégsem annyira az utalványozotton, mint inkább a kibocsátón nyugszik.

Az utalványozott megbízható egyénisége nem az utalványos, mint inkább a kibocsátó érdeke, mert hisz az utóbbi bizza reá a pénzt, valamint a vevő szempontjából nem is az döntő, hogy a kibocsátó kinél tartja a pénzt, hanem ki az, a ki a chequeben rejlő fizetési ígéretet teszi. Egy Rothschildtól bizonyára szívesen veszünk cheque-t, még ha ez erdészére szól is, de nem fogadhatunk el megnyugvással cheque-t ismeretlentől, még akkor se, ha az az osztr.-magy. bankra van intézve. Sőt ellenkezőleg, az olyan cheque, melynek kibocsátója visszaélést akar elkövetni, éppen a gyanú elhárítása végett inkább ismert nagy bankra fog intéztetni, mint ismeretlen kis utalványozottra. A chequeben foglalt fizetési ígéret, az általa képviselt jogviszony egész természete hozza ezek szerint magával, hogy a kibocsátóra kell a vevőnek a súlyt fektetnie, annál is inkább, mert a tervezet a cheque-birtokosnak az utalványozott ellen a közvetlen kereseti jogot meg nem adja. Ha tehát egyrészt a cheque intézményével való visszaélés lehetősége inkább a kibocsátó, mint az utalványozott részén van, a ve-

szély nem hárittatik el pusztán az által, hogy bizonyos személyek a passiv chequeképeségből kizáratnak, valamint másrészt alig bir jogosultsággal a chequeképeséget az utalványozottnak solvenciához kötni, kivel szemben a cheque birtokosa amúgy sem léphet fel.

A kifejtettek számbavételével a tervezet czélszerűbbnek vélte, hogy egyrészt a passiv chequeképeség szabadon hagyásával a forgalom számára oly általános keretet teremtsen, mely a jövő fejlődésnek semmi irányban útját nem állja és a cheque intézményének egyöntetű jogi rendezését biztosítja; másrészt azonban oly intézkedéseket léptessen életbe, melyekkel azt a czélt, hogy a forgalom tényleg oda tereltessek, a hová tereltetnie kell, bár közvetve, de mégis elérhesse. Ily intézkedés nevezetesen a pénzüintézetekre szóló chequek számára a bélyegmentesség biztosítása (22. §.), melynek jótékony hatását a gyakorlat már kipróbálta; hisz tudvalevő, hogy az illetéktörvény azon intézkedése, mely szerint a pénzüintézetekre kibocsátott chequeket kedvezményes illetékben részesíti, már is maga után vonta, hogy chequeforgalom másutt ki se fejlődhesék. Ily intézkedés a keresztezett chequek törvényszerű rendszerezése (10. §.); lévén az ily cheque csakis bankoknál és különösen a giro-ügyletekkel foglalkozó intézeteknél érvényesíthető s ilyen intézkedés a leszámoló helyeknek, a chequerendszer ezen fontos szerveinek törvényszerű bemutatási helyekül való kijelölése (8. §.) stb. Szóval a tervezet a kitüzött czélt más eszközökkel, de épp oly hatásosan reméli elérhetni, a nélkül, hogy a cheque érvényét szükségkép oly kellékhez kösse, melynek törvénytechnikai szempontból való érvényrejuttatása minden codicatorius mesterfogás daczára sem sikerülhet.

A tervezet további főbb intézkedései az utalványos személye szerint igazodó cheque-typusokra; a forgatmányra, a fizetési helyre és időre; az elfogadványra és a bemutatási határidőre vonatkoznak.

Az *utalványos* megjelölését a tervezet nem tekinti lényeges kelléknek és úgy intézkedik, hogy a mennyiben utalványos megjelölve nincsen, a cheque bemutatóra szólónak véte-tik. Egyébként a tervezet megkülönböztet névre, rendeletre és

bemutatóra szóló chequeket (2. §.). Az utóbbiak közé sorolja az osztrák-magyar banknál meghonosodott ú. n. alternatív bemutatóra szóló chequeket s a tervezet az ottani gyakorlattal egyetértően rendeli, hogy az ily cheque bemutatóra szólónak tekintendő. A csupán névre szóló ú. n. recta chequek rendszeresítése külön kérdés tárgyát képezte az osztrák cheque-enquêteben s igenlőleg döntetett el. A tervezet a chequeknek ezen typusát számba vette azért, mert az osztrák-magyar bank letétüzletében s még inkább a magy. kir. postatakarékpénztárnál jelentékeny szerepet játszik (1901-ben közel $\frac{1}{4}$ millió darab ily cheque ugyanennyi millió korona értékben bocsátatott ki ez állami intézetre), és nincs ok, hogy már létező intézmények a codificciónál figyelmen kívül hagyassanak, nem is szólva arról, hogy a recta chequek számos előnyt, így pl. biztonságot, az elküldésre való nagyobb mérvű alkalmazhatóságot, rejtenek magukban.

A chequenek *forгатmány* útján való átruházására nézve a tervezet egyezően a K. T. 294. §-ával azt az álláspontot foglalta el, hogy hátratilag csakis a kifejezetten rendeletre szóló cheque ruházható át. A pusztán névre vagy bemutatóra szóló chequenek forгатmány útján való átruházását tehát a tervezet kizárja (5. §.). A recta chequenél folyománya ez intézkedés annak, hogy a névre szóló chequek által gondoskodva legyen azon esetekről, a midőn a chequet a kibocsátó az első vevő személyétől elválasztani nem akarja; ennél fogva ezt a szándékát, melylyel a vevő a nevére kiállított cheque átvételekor magát azonosította, a forгатmány által megghiusítani nem lehet. A forгатmányt a cheque természete különben sem kívánja feltétlenül. A cheque eltérően a váltótól nem forgalmi papír, hanem fizetési eszköz, s használatának helyes módja tulajdonképen abban nyilvánul, hogy a cheque vevője a chequet mindjárt vagy maga mutassa be az utalványozottnál, illetve, a mi helyesebb, az ott vezetett számlája javára irassa, vagy a mi még helyesebb, bankárja által a clearinghouse-on keresztül váltassa be és a mennyiben szintén fizetni kíván, maga állítson ki új chequet. Az, hogy mint a váltónál, a papír értéke a kötelezettek számára gyarapítása által fokoztassék, a chequenél a fedezet reális tartalma mellett nem okvetlenül szükséges. Kivánatos ugyan, hogy a chequenek tovább adása által a fizetés-kötele-

zetségek száma készpénz igénybevétele nélkül csökkentessék, de erre szolgál a rendeleti cheque, a melyet a tervezet nemcsak hogy ki nem zár, hanem propagál is. A névre szóló chequenek a forgatmányból való kizárása tehát a cheque-forgalom általános érdekeire való tekintettel sem mondható károsnak, de nem érintheti a cheque vevőjének érdekeit sem, mert hisz neki módjában áll akkor, a midőn a chequet átveszi, annak rendeletre vagy bemutatóra való kiállítását biztosítani. Viszont a bemutatóra szóló chequenek forgatmány útján való átruházása fölösleges, mert a mennyiben annak átruházása czéloztatik, ez egyszerű átadás által amúgy is megtörténhetik és a forgatmányra, mint az okiratból eredő jogokat átszármaztató ténykedésre, szükség nincs; ez azonban nem zárja ki azt, hogy a ki közbeeső birtokos létere az ilyen chequere nevét ráírja, szavatosságot ne vállalhasson (14. §. 3-ik bekezdés) épp úgy, mint vállal az, ki forgatói minőségben egy rendeletre szóló chequere vezetői nevét.

Egyébként a cheque-forgatmány alaki és anyagi jogára nézve a tervezet a váltótörvénnyel megegyező szabályokat tartalmaz. Eltér azonban főleg abban, hogy az utalványozottra való forgatmányt nyugtának tekinti, az utalványozott forgatmányát pedig hatálytalannak nyilvánítja. Természetes folyománya ezen intézkedés azon jogi helyzetnek, melyet az utalványozott a cheque-ügyletben elfoglal és azon jelentőségnek, melyet a fedezet az ügylet lebonyolításánál képvisel. Mert ha az utalványozott a chequet kárpótlás mellett megszerezte, és a chequenek fedezete van, a forgatmány útján való átruházás nem egyéb a beváltás egyik formájánál és mint nyugta megfelel a tényállásnak. De a mellett, hogy az utalványozottra szóló forgatmánynak, más mint a nyugta hatálya ne tulajdoníttassék, még egy más körülmény is szól. Ha a chequenek az utalványozottra való forgatmányozása a rendes forgatmány jogi hatályával birna, úgy következetesen az utalványozottnak meg kellene adni a tovább forgathatás jogát. Már pedig ezen forgatmány által a cheque-ügyletben consolidatio áll be; adós és hitelező egy személyben egyesül s általános jogelvek szerint a kötelelem természetes befejezést nyert. A chequenek az utalványozott által való tovább adása új jogviszonyt hozna létre,

melynek során a forgatmány, tekintet nélkül a fedezetre, az utalványozott abszolút kötelezettségét állapítaná meg, illetve a forgatmánynak ugyanazon hatása lenne, mint az elfogadásnak. Mindez a chequet már közel hozná a váltóhoz, a mit pedig a törvénynek kerülnie kell. Épp ez oknál fogva a tervezet az utalványozott forgatmányát hatálytalannak tekinti.

A *fizetési helyre* nézve (3. §.) a tervezet akkép intézkedik, hogy az utalványozott neve mellett kitett hely tekintetik fizetési helynek. A cheque érvényessége érdekében továbbá hozzáteszi, hogy a mennyiben ilyen hely kijelölve nincsen, a kiállítási hely szolgál fizetési helyül, Más hely kijelölését, vagyis a telepítést azonban a tervezet el nem ismeri, a mi bővebb magyarázatra alig szorul. Elvi szempontból sem lehet megengedni, hogy az utalványozott helyett, ki a fedezetet kell, hogy magánál készen tartsa, egy harmadik teljesítse a fizetést.

A *fizetési idő* tekintetében a tervezet kimondja (4. §.), hogy cheque látra fizetendő még akkor is, ha a kibocsátó más fizetési időt tűzött ki. A cheque már kibocsátása percében esedékes fizetésre céloz, természetének tehát a látra való fizetés felel meg. A tervezet szövegéből kitűnik továbbá, hogy a cheque akkor is látra fizetendő, ha ez az okiratban határozottan kifejezve nincs is, de még akkor is, ha a fizetés tényleg valamely határidőhöz van kötve. Felmerül az a kérdés, hogy a határidőhöz kötött chequet nem kellene-e egyáltalában érvénytelennek nyilvánítani, mint teszi a német javaslat főleg azon okból, mert a fizetési határidő kitűzése könnyen tévedésbe ejthetné a cheque vevőjét, ki ahhoz igazodva, esetleg a chequet oly időben mutatja be, a midőn a visszkereseti igény a törvény szabályainál fogva már megszűnt. A tervezet, kerüendő a cheque érvénytelenítésének eseteit, az abban netán kitett fizetési határidőt egyszerűen nem létezőnek tekinti. A cheque birtokosának nem a chequeben kitett időhöz, hanem a törvényben előrelátott időhöz kell alkalmazkodnia, mely határidő a cheque kiállításának és (külföldi chequeknél) megérkezésének is napjától számítatik s a melyen túl a visszkereseti igény megszűnik. A tervezet egyébként jövedéki büntetés által is elejét kívánja venni annak, hogy a látra való fizetés követelménye megkerültesse (22. §.).

A cheque a fizetési forgalomnak, nem pedig hitelszükségletnek kíván szolgálni. Ez kellőképp indokolja az *elfogadvány* kizárását (6. §.). Az utalványozott elfogadói nyilatkozatának tehát a tervezet semmiféle hatályt nem tulajdonít. A cheque ugyanis feltétlenül reális fedezetet igényel. Ha ezen fedeztet a cheque bemutatásának idejében megvan, az utalványozott a chequet beváltani köteles. A megengedett elfogadás hatása az lenne, hogy az utalványozott mint közvetlen kötelezett lépne be a cheque-ügylet körül érdekelt felek jogviszonyába és a beváltásra irányuló abszolút kötelelemmel szemben a fedezet materiális alapja könnyen háttérbe szoríthatnák. A tervezet azon intézkedéséből kifolyólag, hogy az elfogadási nyilatkozat nem írotnak, nem létezőnek tekintetik, következik, hogy az esetleges elfogadási nyilatkozat nemcsak cheque-jogi szempontból hatálytalan, hanem azt a kereskedelmi jog alapján sem lehet érvényesíteni, annál kevésbé, mert a mennyiben az elfogadás bár változott jogformák között a joghatályt nem nélkülözné teljesen, ez kétségtelenül ösztönzésül szolgálhatna arra, hogy a cheque-birtokos az elfogadói nyilatkozatot, mely számára új kötelezettet teremtené, az utalványozottól minél több esetben megkövetelje. Ezáltal a forgalom egyöntetűsége szenvedne csorbát. Végre nem hagyható figyelmen kívül, hogy a tervezet a chequenek a bélyegilleték tekintetében különleges helyzetet biztosít és ezen kedvezményes illetéknek az elfogadási záradék mellett történő engedélyezése könnyen arra vezethet, hogy a cheque neve alatt a valóságban bizonyos váltótypusok kerüljenek forgalomba.

A chequenek lehető rövid forgási tartamát a törvény szoros *bemutatósi határidő* kijelölése által van hivatva fixírozni oly értelemben, hogy a chequenek ezen időn belül való bemutatása biztosítja a birtokosnak a visszakereseti jogot. Másrészt a forgási tartam megrövidítése érdekében áll a kibocsátónak is, ki a fedezet kockázatát magáról mielőbb elhárítani igyekszik. Ezen időtartamot az egyes törvények különféleképpen állapítják meg. Az angol törvényhozás fix határidőt nem jelöl meg s csak azt rendeli, hogy a cheque «reasonable time»-ben mutatandó be, hozzáátve, hogy ezen idő megállapításánál számbaveendő a okmány természete, a kereskedelem és

bankárok szokásai és az egyes eset körülményei. A continentalis törvényhozás ellenben szoroson megállapított határidőket fogadott el, a melyek a kiállítás napjától számítandók.

A bemutatási határidő tekintetében a tervezet is (7. §.) a continentalis rendszer alap gondolatát fogadta el, a minek előnye, hogy a kiállítás helye és ideje alapján, a mely határozottan kitűnik, magából a chequeből a bemutatás határideje is biztosan megállapítható, a mi saját közönségünkre nézve, mely gazdaságilag kevésbé tapasztalt, mint az angol, mindenesetre indokolt rendszabály. A tervezet továbbá figyelemmel volt arra, hogy a bemutatási határidőt túlrövidre, de túlhosszúra se szabja meg s oly időt vegyen alapul, a mely a mellett, hogy a gyors beváltást biztosítja, mégis módot nyújt arra, hogy a cheque bizonyos időn belül a forgalomban maradjon. Ezt az időpontot 8 napban vélte megállapíthatni és pedig kivétel nélkül minden cheque-re nézve, mely belföldön állított ki és belföldön fizetendő. A megkülönböztetést a belföldi helyi és helyközi chequek közt oly értelemben, hogy az előbbiekre rövidebb, az utóbbiakra hosszabb határidő állapíttassék meg, a mint azt a cheque-törvények túlnyomó része teszi, a tervezet elejtette, abból indulván ki, hogy egy u. n. helyi, vagyis helyben kiállított és helyben fizetendő cheque gyakran vidékre is küldetik fizetés céljából és az ilyen chequeknek kellő idő engedendő, hogy ismét a fizetési helyre eljuthassanak. Sajátságos viszonyainkat s főleg a postatakarékpénztári praxist véve számba, e rendszabály különösen indokolt, nem is szólva arról, hogy az egységes idő megállapítása az időszámítást egyszerűsíti és megkönnyíti. Nagyobb nehézségeket támaszt a külföldi, vagyis külföldön kiállított és belföldön fizetendő cheque határidejének helyes kijelölése, mert itt számba kell venni azt az időt, a melyet a chequenek rendeltetési helyére való küldése igényel. A tervezet e részben arra az álláspontra helyezkedik, hogy a forgási tartam ezen cheque-re nézve is 8 nap legyen olyképen, hogy az ilyen cheque kiállításától számított 5 napon belül rendeltetési helyére lesz küldendő és a belföldre való megérkezése után 3 napon belül fizetés végett bemutatandó. Az elküldés és megérkezés időpontjának igazolására elegendő, ha a postabélyegzővel ellátott boríték felmutatattik; bárha bizonyítható,

hogy a levélboríték mást tartalmazott. Ezáltal lehetővé válik, hogy a cheque küldésére tényleg fordított idő a bemutatási határidőből pontosan leszámíttassék. Az 5, illetve 3 nap kijelölésénél irányadó volt azon tekintet is, hogy az osztrák javaslat a külföldi chequere nézve hasonlóképen intézkedik s így a tervezet azon törvénnyel, mely a velünk legélénkebb üzleti összeköttetésben álló területre nézve lesz érvényes, harmóniába jut. Hogy azonban főleg az ország határához közel fekvő külföldi helyeken kiállított chequek forgási képessége a jelzett intézkedéssel ne korlátoztassék, a tervezet azon további rendelkezést tartalmazza, hogy a külföldön kiállított cheque is kellő időben bemutatottnak tekintetik, ha a bemutatás a kiállítástól számítandó nyolcz nap alatt történik. Ezzel pl. egy Bécsben kiállított chequenek a belföldön való forgása, mely különben csak három napra szorítkozhatnék, majd oly hosszúra nyúlhat, mintha a cheque belföldön állítottatott volna ki.

A belföldről külföldre intézett cheque bemutatási határidejére nézve első sorban az ottani jog szabálya lesz ugyan mérvadó, de tekintettel a belföldi előzők ellen indítható visszkeresetre, gondoskodásnak kellett történni azon esetről, ha a bemutatás határidejére nézve a külföldi jog nem intézkednék. A tervezet tehát ez esetben saját rendelkezését nyilvánítja alkalmazandónak.

A bemutatásnak az utalványozottnál közvetlenül kell történnie, de a tervezet, miként jeleztük, kimondja, hogy a chequenek valamely leszámoló helyen való beszolgáltatása, a hol az utalványozott képviselve van, teljes hatályú bemutatásnak tekintetik. E rendelkezés kellőképen kidomborítani kívánja azt a jelentőséget, a melyet a leszámoló helyek a chequeforgalomban képviselnek.

III.

Ezek után áttérhetünk a tervezetnek legfontosabb részének t. i. azon szabályoknak ismertetésére, melyek a cheque-ügyletben résztvevő felek, nevezetesen az utalványozott, a kibocsátó és chequebirtokos közötti jogviszonyokat tárgyazzák. A chequejog ezen anyagi részében élesednek ki leginkább az elméletben

uralkodó elvi ellentétek. A cheque jogi természete iránt táplált vélemények ugyanis felette szétágazók, eltérők ennél fogva az abból levont jogi következtetések és különböző a cheque-üggyel összefüggő kérdések megoldása is. A cheque jogi fogalmának konstruálása körül különösen négyféle felfogás igyekszik érvényesülni. Az egyik, főleg Franciaországban és Belgiumban, a cheque kiadásában a fedezet tulajdonának a vevőre *brevi manu traditio* útján való átruházását látja; a másik szerint a cheque-szerződésben harmadik személyek javára kötött szerződés foglaltatik; a harmadik a cheque kibocsátását a követelési jog *cessio*-jával azonosítja, végre a negyedik a chequet utalványnak és pedig minősített utalványnak tekinti. A tervezet az utóbbi nézethez csatlakozik.

A tulajdon átruházási theoriát nem fogadhatja el, mert ez a chequet összevonja az úgynevezett tradicionális papirokkal, minő a rakjegy; pedig a cheque fizetésnek és nem áruk tulajdonjogának közvetítésére czéloz; fizetési és nem forgalmi eszköz. E theoria tarthatatlansága leginkább kitűnik abból, hogy a cheque kibocsátása legtöbb esetben *depositum irregulare* alapján történik, mely pedig az utalványozott tulajdona. Még kevésbé alkalmazható az a hitelchequekre.

Aggályos a harmadik személyek javára kötött szerződésnek theoriája, mert nem felel meg sem a kibocsátó sem az utalványozott, tehát az ezen szerződést kötött felek akaratának. A kibocsátó kikerülendő a fizetési műveletekkel járó terheket, az utalványozott közbejöttével kívánja fizetéseit teljesíteni; tehát nem egy harmadiknak, hanem első sorban önmagának akar előnyt biztosítani. Az utalványozott viszont a maga részéről csupán a kibocsátóval szemben vállal kötelezettséget; annak fedezetéből teljesíti a fizetést és legkevésbé sem gondol arra, hogy harmadik, előtte gyakran ismeretlen személyekkel szemben vállaljon kötelezettséget.

De nem fogadható el a *cessio* theoriája sem, bár azt egy sereg kiváló író vallja magáénak, köztük különösen Canstein, ki álláspontját sok elmeéllel és következetességgel képviseli.* Canstein az engedmény fenforgását már abból is következteti,

* Check, Wechsel und deren Deckung. Berlin, 1890.

hogy a cheque fizetés gyanánt (zahlungstatt) és nem fizetés végett (zahlungshalber) adatik, vagyis szerinte a chequeügyletben novatio foglaltatik. A cessio elméletével azonban több rendbeli jogi és gazdasági momentum állítható szembe. A nélkül, hogy a cessio jogi természetének fejtegetésébe bocsátkozni akarnánk, elég csak arra utalnunk, hogy a chequenél az adósnak azt a passivitását, mely a cessionál jelentkezik, lévén ez a hitelező követelésének szerződészerű átmenete egy harmadikra, az adós közreműködése nélkül — nem konstatálhatjuk, sőt ellenkezőleg a cheque kibocsátása mindenkor az utalványozott előzetes beleegyezésétől függ. Az utalványozott nem azért van kötelezve a fizetésre, mert hitelezője rá utalványoz, hanem azért, mert arra magát szerződésileg előzetesen kötelezte. De gyakorlatilag sem igazolható ezen theoria, mert az a felfogás, hogy a cheque fizetés gyanánt és nem fizetés végett adatik, kivéve azon esetet, a midőn a felek az előbbi értelemben kifejezetten megegyeztek, téves és rendes körülmények közt nem felel meg a felek akaratának. Nevezetesen a chequebirtokosnak nem jut eszébe, hogy a cheque vétele által követelését máris törlesztettnek tekintse s különösen, hogy jogi helyzetét az alapügyletről való lemondás folytán a kibocsátóval szemben rosszabbítsa. A cessio elmélete, ha helyt állhatna, kétségkívül sok controvers chequejogi kérdés megoldását tenné minden nehézség nélkül lehetővé. Így a chequebirtokos közvetlen kereseti joga az utalványozott ellen; a cheque visszavonhatlansága; a csődnek, a halálnak, a kibocsátó szerzőképessége megszűntének a dishonorálási okok közül való kikapcsolása, mind természetes következményei lennének a chequeügyletnek.

A tervezet, midőn az utalványi teoriát tette magáévá, a cheque jogi constructiójánál ezen okirat gazdasági rendeltetését s azon tényleges viszonyokat vette alapul, a melyek közt a cheque tulajdonképeni functiója érvényre jut. A cheque a modern forgalom szükségletei teremtték meg s valóban czéltévesztett vállalkozás volna ezt a sajátos jogi alakzatot minden áron a meglévő jogi formák egyikébe vagy másikába beleszorítani akarni.

A chequeből eredő jogviszonyok rendezésénél a tervezet első sorban a chequeügylet valódi tartalmából s az azt közve-

titő eszköz gazdasági természetéből indul ki. A kibocsátó elkerülendő a saját pénztári kezelésével járó veszélyeket és költségeket, rábizzza azt az utalványozóra, a kit adott esetekben a nála (az utalványozottnál) lévő értékekből akár maga, akár egy harmadik személy javára teljesítendő fizetésre utasít. Ez az okirat a cheque, melynek kibocsátásában ennél fogva utalvány foglaltatik. Ezen utalvány azonban formailag és még inkább anyagilag minősített utalvány, az utóbbi azért, mert elvileg hozzá van kötve a kibocsátó és az utalványozott közt előzetesen létre jött megállapodáshoz, azaz a cheque-szerződéshez és másrészt a beváltására feltétlenül megkívánt fedezethez. Egyrészt tehát megállapítatik, hogy és minő feltételek mellett, milyen összegek erejéig stb. van a kibocsátó jogosítva chequeket az utalványozottra intézni, és hogy és minő feltételek mellett van az utóbbi kötelezve azokat beváltani és másrészt, hogy az utalványozott ezen megállapodásnál fogva csakis akkor van kötelezve a cheque beváltására, ha ez kellően fedezve van. Vajjon a cheque-szerződés önálló vagy más, többnyire letéti-, hitel- és különösen folyószámlai szerződéshez járuló mellékszerződés-e, az a megállapodás lényegén mit se változtat, valamint a fedezet tartalmára sem bír befolyással az, hogy annak forrását készpénzletét vagy az utalványozott hitelnyújtása képezi-e. (12. §.)

A chequeszerződés tehát az, mely a kibocsátó és az utalványozott közötti jogviszony alapjául jelentkezik, ehhez képest kötelezi a tervezet az utalványozottat, hogy a mennyiben a törvény szerint dishonorálási okok fenn nem forognak, a szerződésszerű chequet beváltsa, mert ellenkező esetben szerződésszegést követ el. Másrészt azonban a kibocsátó, a midőn a chequet az utalványosnak átadja, ez okiratban subintelligiter fizetési ígéretet tesz oly értelemben, hogy biztosítja az utalványost, mikép az utalványozott, szerződésszerű kötelezettségénél és a fedezet fenforgásánál fogva, fizetni fog. Az utalványos a chequet ebben bizva fogadja el s a cheque kibocsátója és a mennyiben forgattatik, a forgatója is magából a chequeből folyólag szavatosságot vállal az iránt, hogy a cheque érvényesíttetni fog. Ennek biztosítása érdekében a tervezet a cheque birtokosának, mint alább kifejtjük, magából az okirat-

ból kifolyólag, szigorú és a váltószerű visszkereset módjára alkotott visszkereseti igényt nyújt azon esetre, ha a cheque be nem váltatnék. Az utalványozott ennél fogva a chequeszerződéshez képest a cheque beváltásáért a kibocsátónak felelős, a birtokos pedig, a mennyiben fizetés nem teljesítették, igényével csak a kibocsátó, illetve a forgató ellen fordulhat. A chequebirtokost tehát közvetlen kereset az utalványozott ellen meg nem illeti.

A tervezetnek ezen utóbbi intézkedése előreláthatólag nem számíthat elismerésre azok részéről, a kik a közvetlen kereset megadásában a chequebirtokos érdekeinek hatályos védelmét, annak megtagadásában pedig ezen érdekek jogos sérelmét látják. Bizonyos azonban, hogy ezen közvetlen keresetet a cheque-nek az általános utalványjoghoz való szoros vonatkozásai és főleg a tervezet azon intézkedése folytán, mely az utalványozott elfogadói nyilatkozatát kizárja, megnyugtatón jogi alapon construálni alig lehet. A német javaslat, a mely a cessio theoriáját nem teszi magáévá, a közvetlen kereset tényleges megadását nem is annyira elméleti, mint inkább czélszerűségi szempontokkal indokolja, (l. a 10. §. indokolását) abból indulván ki, hogy a cheque rendeltetése a fizetést a legtökéletesebben közvetíteni, illetve a készfizetés hatását megközelíteni; erre pedig a leghathatósabb eszköz, hogy az utalványozott elfogadói nyilatkozat nélkül is feleljen, s hogy a chequebirtokos közvetlenül őt támadhassa meg.

De ugyancsak czélszerűségi okoknál fogva a tervezet épp az ellenkező következtetésre jut. Nem is szólva arról, hogy a közvetlen kereset rendszeresítése a közönségben könnyen megérlelné azon meggyőződést, hogy a cheque vételekor nem annyira a kibocsátó, mint inkább az utalványozott megbízhatóságára és hitelképességére kell tekintenie, az magára a cheque birtokosára nézve a gyakorlatban felette kétséges értékű. Ez a kereset ugyanis másra, mint a chequeszerződésre nem alapítható, már pedig ennek határozatai, melyek konkrét esetekben az utalványozott beváltási kötelezettségét indokolják, többé-kevésbé ismeretlenek előtte; neki tehát annak bizonyítására, hogy az utalványozott fizetésre kötelezve volt, a kibocsátó közreműködését kell igénybe vennie. Ha azonban a közvetlen ke-

reset megtagadtatik s ő csupán a visszkeresetre van utalva, helyzete jóval kedvezőbb, mert a visszkereseti igény érvényesítésével mindenesetre hamarabb jut célhoz, mint az utalványozott ellen indított perrel, melyet csak a rendes peres eljárás szerint érvényesíthet. Különböznél is rendes körülmények közt, ha a cheque fedezve van, az utalványozott már saját érdekében óvakodni fog a chequet dishonorálni s ezt tán akkor tenné meg, ha esetleg maga fizetési zavarok közé jutott. De ebben az esetben is a chequebirtokos helyesebben teszi, ha közvetlenül a kibocsátó ellen fordul visszkeresetével.

Az egyenes kereset tehát a cheque birtokosának csak ritka esetekben használna, ellenben az utalványozottat zaklatásoknak tenné ki, a melyek bizonyára nem szolgálnának ingerülre nézve, hogy magának a cheque-forgalomnak ápolására vállalkozzék.

A dishonorálási esetek közé a tervezet a csődöt és a kibocsátó ellenutasítását sorolja, az utóbbit azonban csak két esetben (13. §.). Sem a kibocsátó halálát, sem szerződő képességének megszűntét nem tekinti a tervezet oly oknak, melynél fogva az utalványozott a beváltás megtagadására volna kötelezhető. De már a kibocsátó csődbe jutása dishonorálási ok és az utalványozott, feltéve, hogy arról értesült, nincs jogosítva a beváltásra, és ha a chequet mégis beválja, ezt a csődtömeggel szemben be nem számíthatja. A *cessio* elméletének hívei abban látják álláspontjuk gyakorlati hasznát, hogy a chequebirtokos érdekei a csőd esetében sem szenvedhetnek csorbát; nem szabad azonban feledni, hogy bár a chequebirtokos jogbiztonsága ezen felfogás mellett kétségtelenül jobban megóvatik, lehetnek esetek pl. ha az utalványozott jut csődbe, a midőn viszont épp a *cessio* következményeinél fogva kerül a chequebirtokos hátrányos helyzetbe. A tervezetnek szükségképen arra az álláspontra kellett helyezkednie, hogy az utalványozottnál levő fedezet mindaddig a kibocsátó vagyonának alkatrészét képezi, a míg a cheque ki nem fizettetik. A chequeügylet megosztott fizetési ügylet, a mely kezdődik a cheque kibocsátásával és végződik annak beváltásával. Ebből tehát következik, hogy csőd esetében a fedezet a tömeget illeti még akkor is, ha a kibocsátó részéről a cheque már előzetesen vagyis a csőd meg-

nyitását megelőzőleg adatott ki. A tervezetnek azon intézkedése, mely a chequebirtokosnak a kibocsátó csődje esetében külön kielégítési jogot nem biztosít, arra fogja inteni a chequebirtokost, hogy a cheque beváltását minél jobban siettesse, másrészt pedig útját vágja annak, hogy a rosszhiszemű kibocsátó többi hitelezői rovására a fedezetet vele egyetértő chequebirtokosok kezére játszhassa.

Á mi az ellenutasítás vagy köznyelven szólva a cheque visszavonhatóságának kérdését illeti, a tervezet a visszavonhatlanság elvi álláspontján van. A kérdés lényege abban áll, vajjon jogosítva van-e az utalványozott a kibocsátó terhére chequet beváltani azon esetben, ha a kibocsátótól előzőleg azon utasítást kapta, hogy az illető cheque ellenében fizetést ne teljesítsen. Az iránt, hogy a cheque ilyen értelemben vissza nem vonható, a nézetek általában megegyeznek. Tényleg a cheque-nek mint fizetési eszköznek lényegén üttetnék csorba, ha az kibocsátás után a kibocsátó egyszerű akaratnyilvánítása által ismét értéktelenné tétethetnék. Ez ellen a cheque vevőjét már a forgalom soliditása érdekében lehetőleg meg kell védeni. A cheque harmadik vagy negyedik kézbe is kerülhet, ezek a személyek a chequeből máris jogokat szereztek, azt elfogadták biztos fizetési eszközül s ennek hatásától őket a jogrend sérelme nélkül megfosztani nem lehet. Csupán két esetben tulajdonít hatályt a tervezet az ellenutasításnak. Az első, a midőn az ellenutasítás a bemutatásra rendelt határidő után vagy előbb, de arra az esetre adatik, ha a cheque az előírt határidőn belül be nem mutattatnék. Az ellenutasításnak a bemutatási határidő elteltével helyt adni azért indokolt, mert a chequebirtokost arra sarkalná, hogy a chequet a törvényes határidőn belül mutassa be; erre pedig annál is inkább szükség van, mert a tervezet szerint a bemutatási határidő letelte az utalványozott beváltási jogára és kötelezettségére befolyással nincsen s így tartani lehet attól, hogy a cheque, főleg ha teljesen megbízható utalványozottra szól, a visszkereset elvesztése dacára kelleténél tovább tartatik forgalomban s a chequenek esetleg mint hitelpapirnak forgására kedvező alkalom nyújtatik. Másrészt az ellenutasítás által a kibocsátónak módjában áll a fedezeti összeg fölött rendelkezni azon esetekben, a mi-

dön a chequebirtokos a beváltással kelletén túl késedelmeskednék. A másik intézkedés az, hogy ha a chequet maga a kibocsátó közvetlenül az utalványozottnál oly rendelkezéssel szolgáltatta be, hogy annak összegét az utalványozott az utalványos számára a kijelölt helyre eljuttassa, a kibocsátónak jogában áll még a bemutatási határidő lejárta előtt is ellenutasítással élni mindaddig, míg az utalványozott a chequeben foglalt meghagyást nem teljesítette. Ez intézkedés főleg a postatakarékpénztár praxisára való tekintettel statuáltatik. Az oly chequet, mely valamely közvetítő hivatalnál fizetendő ki, a kibocsátó rendszerint nem küldi közvetlenül az utalványosnak, hanem a postatakarékpénztárnak, mely ennek alapján az összeget a megjelölt hivatal útján fizetteti ki. Az által tehát, hogy a kibocsátónak mód nyújtatik esetleg a bemutatási határidő letelte előtt is a chequet visszavonni, több rendbeli tévedés és hiba hozható helyre, illetve a hibás cheque újjal pótolható. Az ebbeli forgalom zavartalan lebonyolításának érdekét tartja szem előtt a tervezet rendelkezése, melyhez jogilag sem férhet szó, mert a cheque tulajdonképen átadás által még nem került az utalványos kezébe, tehát nem is jutott azon stadiumba, a midőn az általános jogelvek szerint a cheque-ügylet már perfektté válhatna.

Legkevésbé vitás a chequebirtokos és előzői — kibocsátó és forgató — közti jogviszony kérdése. Általános az a vélemény, hogy a chequebirtokost visszkereseti igény illeti meg mindazokkal szemben, a kik a chequere vezetett aláírásuk által a fizetésért szavatosságot vállaltak. Ez a szavatosság magából a papirból foly, mely a birtokosnak teljesen független, absolut igényt biztosít azon esetre, ha az utalványozott a cheque kibocsátásában vagy továbbadásában rejlő fizetési ígéret ellenére azt be nem váltaná. (14. §.)

Az eddigi állapothoz képest ezen igény a chequebirtokos jogi helyzetét lényegesen kedvezőbbé teszi, mert a kibocsátó és forgató szavatossága a cheque későbbi birtokosával szemben mindaddig nélkülözötte a szilárd jogi alapot; s a chequebirtokosnak a cheque be nem váltása esetében más eszköz nem állott rendelkezésére, mint hogy közvetlen előzőjével szemben visszatérjen a cheque kibocsátásának, vagy továbbadásának

alapjául szolgáló jogügyletre, kiteve magát az adós minél szélesebb körű védekezésének és a rendes peres eljárás hosszadalmasabb voltának. A visszkereseti igénynyel azonban a birtokos régi követelése mellé ennél sokkal erőteljesebb új keresetet nyer, mely teljesen függetlenül az alapuló jogviszonytól, tisztán a papir kibocsátásának tényén alapul, a melylyel szemben az adós védekezése csak szűk korlatok közt mozoghat s a mely a váltókra nézve fönnálló bírói eljárás tervbe vétele folytán (24. §.) gyorsított és szigorított eljárás által mihamarább jogérvényessé is válik.

Miként a váltótörvény, a tervezet is a visszkereseti igény érvényesíthetését két feltételhez köti. Mindenekelőtt kell, hogy a cheque az előirt határidőn belül fizetés végett az utalványozottnál bemutatassék s másodszer kell, hogy a bemutatás ténye megfelelően igazolassék (15. §.). Az igazolásra nézve a tervezet elégségesnek tartja, ha ez az utalványozott nyilatkozatával, vagy a mi ezzel egyenlő hatályú, azon leszámoló hely tanúsítványával történik, melynek leszámolási forgalmába a cheque belevonatott. Ezen igazolási módokat mellett szól, hogy költséget nem igényelnek és kevésbé körülményesek, mint az óvás.

Azon esetre, ha a most említett igazolási módok egyiké vagy másika a chequebirtokos részére bármi oknál fogva kieszközölhető nem volna, a váltószerű óvás vehető igénybe; a tervezet szövegezése azonban nem zárja ki, hogy a chequebirtokos az első helyen felsorolt igazolási módokat helyett mindjárt az óvás solennisebb eszközéhez nyuljon. Az óvás a bemutatási határidőn belül bármikor fölvehető, de legkésőbb a bemutatási határidőnek lejártát követő első köznapon kell fölvetetnie.

A tervezet a cheque kibocsátásának és vételének novatorius hatást nem tulajdonít. A felek megállapodhatnak ugyan abban, hogy a régi kötelem helyett új kötelmet létesítenek s ekkor az eredeti jogügylet megszűntnek tekintendő, de rendes körülmények közt és különösen a kereskedelmi forgalomban meghonosodott szokások szerint novatiót a chequeügylet nem tartalmaz. A tervezet azt különösen hangsúlyozni kívánja, a midőn (16. §.) kimondja, hogy az esetben, ha a visszkereseti

igény az ennek fentartására szükséges cselekmények elmulasztása vagy elévülés folytán elenyészik, a chequebirtokosnak jogában áll közvetlen előzője és a kibocsátó ellen a cheque visszaadása mellett érvényesíteni. Ez esetben azonban követeléséből levonható azon veszteség, melyet az előző vagy a kibocsátó a chequenek elkésett bemutatása vagy a bemutatás elmulasztása folytán szenvedett.

Ily értelemben a chequefizetés csak feltételes s a birtokos követelési joga mindaddig függőben marad, míg az utalványozottnál kielégítést nem talált. Az utalványosnak meg kell kísértennie, hogy a cheque bemutatása által pénzhez jusson. Ha a cheque beváltatik, a feltételes fizetés feltétlenné vált, ha ellenben a feltétel a cheque visszautasítása folytán nem teljesül s ez az előirt módon igazolást nyer, a birtokos régi igénye mellé visszkereseti igényt szerzett s választására van bízva, hogy a két kereset közül melyiket vegye igénybe. Azon esetben pedig, a midőn a chequebirtokos a visszkereset fentartására szükséges cselekvényeket elmulasztotta, vagy visszkereseti jogát elévülni hagyta, reá nézve csupán a visszkereseti igény megy veszendőbe, az alapul fekvő jogviszonyból leszámaztatható köztörvényi követelést azonban tőle megvonni még ekkor sem lehet; ezt tehát a cheque vevője a sikertelen cheque-ügylet után is érvényesítheti. Természetes, hogy az igény a chequebirtokost az ellen illeti meg, a kihez közvetlen kötelmi viszonyban áll; legyen az akár a kibocsátó, akár a forgató, akár pedig egy közbeeső birtokos, mert azon igény nem a chequen, hanem a régi jogviszonyon alapul. Viszont azonban az adóstól az esetben, ha a chequebirtokos mulasztása folytán kárt szenvedett (pl. az utalványozott csődbe jut), megtagadni nem lehet, hogy ezen veszteséget a chequebirtokos igényével szemben mint ellenkövetelést érvényesíthesse. Magától értetődik, hogy az adós az eredeti jogcím alapján csak a cheque visszaadása mellett kötelezhető, tekintve, hogy harmadik személy annak alapján az eredeti kötelezettség érvényesítése esetére is fölépíthet.

Lehet azonban, hogy ama köztörvényi kereset a chequebirtokos által bármely oknál fogva nem érvényesíthető; lehet hogy a chequeügyletet a felek közt köztörvényi viszony nem

is előzte meg pl. a birtokos a chequeet egyszerűen mint árút szerezte meg vagy hogy a köztörvényi viszony a chequeügylet előszerződése értelmében megszűnt. Ekkor a kibocsátó mindenestre alaptalanul gazdagodnék, ha a tényleg még fenmaradó cheque-értéket megtarthatná. A tervezet tehát ezen eshetőségre való tekintettel a kibocsátó ellen a gazdagodási keresetnek ad helyet (16. §. utolsó bekezdés).

IV.

Midőn az előzőkben szerencsénk volt előadni, hogy a tervezet lényegesebb részeiben mit tartalmaz, szükségesnek tartjuk rámutatni arra is, hogy mi *nincs* a tervezetben. Különösen két oly rendelkezés hiányát kell kiemelnünk, melyek fölvételeire nem egy oldalról sulyt fektetnek. Az egyik ama sokat vitatott kérdés eldöntése, hogy a hamis vagy hamisított cheque beváltásától eredő kárt ki tartozik viselni, az utalványozott-e vagy pedig a kibocsátó; a másik pedig büntetés kimérése az olyan kibocsátóra, a ki fedezetlen chequeet hozott forgalomba.

A tervezet, a midőn az iránt, hogy a hamis és hamisított cheques beváltásából eredő kárt ki viselje, külön intézkedni nem kívánt, abból az álláspontból indult ki — s ezen állásponthoz a chequeügyletből kifolyó egyéb kártérítési kérdésekben is következetesen ragaszkodott, — hogy mindaz, a mi a cheque specialis joganyagához szorosan véve nem tartozik, az azt szabályozó külön törvény keretébe sem illesztendő be. A fölvetett kérdés nem chequejogi, hanem tisztán magánjogi kérdés s valamint törvényhozásunk tartózkodott attól, hogy akár a váltóra, akár pedig más utalványokra nézve elvi kijelentéssel éljen oly irányban, hogy a hamisítások esetében beálló károkat ki köteles viselni, úgy nincs ok arra sem, hogy ily kijelentést a chequere nézve megtegyen. Az osztrák javaslatról eltekintve, az összes európai cheque-törvények és javaslatok ezen álláspontra helyezkedtek.

A kártérítést a tervezet adott esetekben az ezek konkrét alakulása szerint ítélkező bíró eldöntésére kívánja bízni. Ennek feladata a fenforgó összes körülmények számbavételével min-

denekelőtt elbírálni, vajjon a felek egyikét vagy másikat, illetve mindkettőt terheli-e mulasztás. Lehet azonban s a kérdés súlypontja tényleg ezen nyugszik, hogy a mulasztás egyik félre sem bizonyítható rá. Bármelyikére rója ki már most a törvény a felelősséget, a cheque-forgalom tulajdonképi érdekeinek aligha tesz szolgálatot. Mert a mennyiben a veszteséggel a kibocsátót sújtja, ezen határozata joggal keltene nyugtalanító érzést a cheque kibocsátó közönségben, mely ama törvényes kijelentést az utalványozott bankok indokolatlan kedvezése gyanánt fogná föl s a ránehezedő veszélyek tudatában inkább tartózkodnék a chequek kibocsátásától. Másrészt az ellenkező szabály nem igen alkalmas arra, hogy a bankokat a cheque-forgalom élénkebb felkarolására serkentse, miután a törvénynek reájuk nézve kedvezőtlen állásfoglalása a kockázatuk súlyát is mindenestre fokozná. De arra feltétlenül nincs is szükség.

Épp azon technikai formák mellett, a melyek közt a modern cheque-forgalom lebonyolódik, több mint valószínű, hogy vagy a kibocsátó, vagy pedig az utalványozott, vagy pedig mind a kettőnek mulasztása lesz kideríthető; mint a hogy másrészt tény az is, hogy a forgalomban fennálló berendezések (nehezen hamisítható őrlapok, ellenőrzési számszelvények kötelező használata stb.) folytán a cheque-hamisítások maguk megnehezítettnek. Sőt az által, hogy a törvény általános kijelentéssel sem a kibocsátó, sem az utalványozott mellett állást nem foglal, inkább mindkét felet sarkalni fogja arra, hogy a chequek kezelése és beváltása körül a lehető legnagyobb gondosságot fejtsék ki, míg egyoldalú állásfoglalás mellett vagy az egyik vagy a másik diligentiáját fogná csökkenteni.

A mi az ú. n. fedezetlen chequek kibocsátójára rovandó külön büntetést illeti, ennek hívei, a midőn szigorú megtorló rendszabályokat követelnek, ezt a cheque-birtokos érdekeinek hatályosabb megóvása és általában a cheque-forgalom nagyobb biztonságának követelményével indokolják. Szerintük meg kell gyökereztetni azt a véleményt, hogy a ki fedezetlen cheque kibocsát, *kriminalis* cselekményt követ el és *kriminalis* büntetés alá is esik.

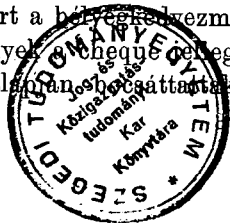
Anglia, a cheque-rendszer klasszikus országának példája bizonyítja, hogy a cheque-forgalom kiterjedésén és soliditá-

sán nem esik csorba, még ha külön büntető rendszabályokat a cheque-törvény nem is tartalmaz. A retorsió hívei ugyan erre azt válaszolják, hogy Angliában jobbak az üzleti erkölcsök. Nos, az angol viszonyok ismerői tudják, hogy ott naponta fordulnak elő esetek, a midőn egy-egy gentleman oly chequet intéz bankárjára, mely kellően fedezve nincsen — s elvileg fedezetlen és kellőn nem fedezett chequek közt különbség alig tehető — ekkor azonban a bankár vagy visszautasítja, vagy pedig beváltja a chequet s levelet ír ügyfelének, melyben fölkéri, hogy hasonló esétektől jövőben tartózkodjék; senkinek sem jut eszébe, hogy a büntető bíró közreműködését vegye igénybe.

Az első állam, a hol a büntetési sanctio gondolata fölmerült, Franciaország volt.

A francia kormány 1865-ben a következő rendelkezést hozta javaslatba: «L'émission d'un chèque sans provision préalable et le retrait de la provision après la délivrance du chèque, sont punis en cas de mauvaise foi, des peines prononcées par l'art. 405 du Code pénal sauf l'application, s'il y a lieu, de l'art. 463 du même Code. — E rendelkezés bevallott célja volt, hogy a cheque-birtokosnak garantiát nyújtson a cheque beváltásáért; hogy a bizalmat a közönségben fölébressze s így magát a cheque-forgalmat élénkítse. A törvényhozás kiküldött bizottsága azonban ezt a szakaszt káros hatásának jelentette ki s hangsúlyozta, hogy a chequenek fedezet nélküli kibocsátása tévedésen alapulhat, a kibocsátó tehát ki van téve annak a veszélynek, hogy még ha «mauvaise foi» nem is forog fenn, kihallgatásoknak vettetik alá, a mi által érzékenyen szenved kereskedői becsülete, ennélfogva a javasolt rendelkezés egyáltalán nem fog a cheque-forgalom terjesztéséhez hozzájárulni. Egy szónok kiemelte, hogy ily büntető fenyegetés egyáltalában fölösleges, mert a mennyiben a cheque kibocsátásával kapcsolatban valamely csalárd üzelem lesz bebizonyítható, ez magától érthetőleg a Code penal 405. §-a alá esik. A törvény tehát a büntetés ajánlott nemét elejtette, s a cheque-birtokos érdekei helyett jobbnak látta csupán a *fiscalis érdekekre* lenni tekintettel, mert a bűnfelelősséget csakis azon papiroknak adja meg, melyek a cheque-cellegével bírnak, vagyis «provision préalable» alapján kibocsátottak ki.

A törvény 6. §-a tényleg úgy rendelkezik, hogy a ki chequet kelet nélkül vagy hamis kelettel lát el, a cheque-összeg 6%-ával egyenlő pénzbüntetéssel sújtatik s hozzáteszi: L'émission d'un chèque sans provision préalable est passible de la même amende (6%), sans préjudice de l'application des lois pénales, s'il y a lieu.

A francia törvényhozás követőkre akadt Belgiumban és Olaszországban; de már Spanyolország, Portugália, melyek a francia, illetve olasz törvény befolyása alatt codifikálták a cheque jogát, a büntető határozatoktól tartózkodtak épp úgy, mint a legutóbbi időben létesült skandináv törvények.

Ellenben Svájc belátta, hogy itt tulajdonképen nem a fiscuson, hanem a cheque-birtokoson ejtett sérelemtől van szó s cheque-törvényébe azt a rendelkezést vette be, hogy a ki chequet kiállít a nélkül, hogy az utalványozottnál fedezete volna, a cheque birtokosának az okozott káron kívül a kiutalt összeg öt százalékát megtéríteni köteles. E rendelkezéssel a büntetési sanctió tisztán magánjogi követeléssé degradáltatott, mint a hogy tényleg azt nem is tekintik Svájcban egyébnek, mint a váltódíj módjára kiszabott, de törvényileg fölemelt díjnak.

Azt, hogy a fedezetlen chequek kibocsátása súlyos beszámítás alá vonassék s ennek megfelelő büntetéssel sújtassék, ma már csakis a német cheque-javaslat hirdeti, miután rendel, hogy 1000 márkáig terjedő pénzbüntetéssel büntettetik, a mennyiben más határozatok folytán szigorúbb büntetésnek helye nincs, az, a ki chequet kibocsát, jóllehet tudja vagy vétkes mulasztás nélkül tudnia kell, hogy a kibocsátáskor oly követelés, mely a cheque és általa ugyanazon utalványozottra nézve intézett más cheque beváltására elegendő, az utalványozottnál nem áll rendelkezésre. A büntetés kiszabásánál tehát a javaslat nemcsak a tárgyi, hanem az alanyi momentumok fenforgását tételezi föl. A szövetségtanács továbbá annyiban módosította az eredeti szöveget, hogy a fedezet fennállását a büntetés szempontjából nem a kibocsátás, hanem a bemutatás pillanatában követeli meg, a mennyiben az illető szakaszhoz hozzáteszi, hogy büntetlenség áll be, ha a bemutatási határidőn belül a követelés a kívánt nagyságban beszereztetett. A közvéleményt azonban még ezen enyhítő rendelkezések sem

nyugtatták meg s valóban, hogy a javaslatból mindeddig nem lett törvény Németországban, az főleg ezen büntető intézkedéseknek tudandó be. A ki a németországi mozgalmakat és az illetékes testületek és kereskedelmi kamarák nyilatkozatait e téren figyelemmel kíséri, az a törvényalkotás elodázásának indokai iránt is tisztába jöhet.

A Majna-Frankfurtban legutóbb lefolyt bankárgyűlés határozatilag kimondta ugyan, hogy a cheque-törvény alkotását sürgősnek nem tartja, de a hangoztatott vélemények és a hozott resolutio hangja világosan elárulja, hogy a cheque törvényes rendezésének elhalasztását az érdekelt körök nem azért tartják kívánatosnak, mert azt a forgalom érdekei még nem követelnék, hanem azért, mert biztosra vették, hogy a német parlamentben jelenleg uralkodó gazdaságpolitikai áramlat mellett a cheque-forgalom alig fogja kikerülhetni a bélyeg-megterhelésben nyilvánuló fiscusi s a büntető intézkedésekben jelentkező retorsionalis rendszabályokat s szerintük inkább ne legyen semmiféle törvény, mint ilyen törvény.

Már az osztrák javaslat óvakodik követni a német példát. Az első tervezet svájcezi mintára a nem fedezett cheque-összeg 5%-ával kívánja kárpótolni a chequebirtokost, a törvényhozás elé került tervezet azonban módosítja e rendelkezést s beéri egyszerű rendbirsággal, mely a nem fedezett cheque-összeg 3%-ában állapíttatik meg; ezt a bírságot is a polgári bíró szabja meg s pedig a fél följelentése alapján.

A külföldi törvényhozásnak e téren mutatkozó, részben fölötte eltérő és ingatag, részben tartózkodó álláspontja eléggé rávall a jelzett büntetési intézkedések alkalmazásának kényes voltára.

Részünkről az általános magánjogi, valamint a tervezetben is előrelátott szigorú visszkereseti igényeken túlmenő, külön büntető határozatoknak a törvénybe való föl vételét fölöslegesnek, czéltalannak és károsnak tartjuk.

Fölösleges a büntetés azért, mert ha a kibocsátó csalárd szándékkal bocsátott ki fedezetlen chequet, úgy a büntető törvénykönyv kellő védelmet nyújt, ha pedig ily szándék hiányzott, úgy jogosulatlan, hogy üldöztessék. Ismeretlentől semmiféle óvatos ember nem fogad el chequet, s azok, a kik egymás-

sal régebben érintkeznek, tisztában vannak a bizalom azon mértéke iránt, melylyel egymással szemben viseltethetnek. Igazat kell adnunk Courcell Seneuilnek, a ki szerint a cheque a legártatlanabb hitelpapír, melylyel visszaélés e papír gyors esedékességénél és használati módjánál fogva meghitt üzletársak közt alig fordulhat elő. Fölösleges a büntetés azért, mert a fedezetlen cheque intézményét maga a forgalom és ennek szokásai küszöbölik ki, s irreális kibocsátó üzleti hitelét csakhamar elveszti. A postatakarékpénztár üzleti szabályzatának egy pontja határozottan úgy rendelkezik, hogy az intézetnek jogában áll az oly számlatulajdonost, ki ismételten fedezetét túlhaladó chequet bocsátott ki, a forgalomból kizárni. Hasonló rendelkezést tartalmaz az osztrák-magyar bank szabályzata.

Czélaltalan a büntetés azért, mert azt, a ki rosszhiszeműn jár el chequeje kibocsátásánál, a büntetési sanctio alig riasztja vissza, s a ki a fedezeti tőkéért helyt nem áll, azon nehéz lesz a birságot is megvenni. Czélaltalan azért is, mert ha a cheque valódi természetének megfelelően akarnánk eljárni, úgy természetes követelményül kellene fölállítani, hogy a fedezetnek már a kibocsátáskor kell meglenni. A francia és svájci törvények ezt határozottan rendelik, ugyanezt az elvet hirdeti, mint kimutattuk, a német javaslat is. Már most adott viszonyok között a kibocsátó a kibocsátás idejében tényleg meglevő fedezetről a bemutatás előtt is akként intézkedhetik, hogy az utalványos kielégítést ne találjon, ennél fogva ily esetekben a büntető sanctio amúgy is hatálytalan. Tényleg a francia jogfelfogás azon általános büntetőjogi elvből kiindulva, hogy nulla poena sine lege, azt vallja, hogy a büntető határozat kiterjesztőleg nem interpretálható, s a törvény szerint csakis a kibocsátáskor nem fedezett cheque kibocsátója büntethető. Nem is szólunk arról, hogy az a tény, mely szerint a fedezet a kibocsátáskor nem volt meg, csakis az utalványozott által lenne bizonyítható, a kinek discretiója ez irányban alig fogja a kellő támpontot az elbírálásra szolgáltatni, végre mi sem könnyebb, mint bizonyos könyvelési manipulációk által a fedezetnek a kibocsátáskor való fenforgása iránt megtévesztetni.

Fick beszéli, hogy a svájci chequetörvény hatását kutatandó, arra is kiterjesztette figyelmét, hogy a fedezetlen chequekre nézve fennálló intézkedésnek minő eredménye volt. Azon követelményhez, hogy a kibocsátó kellő fedezettel birjon, elvileg minden egyes megkérdezett bank ragaszkodik, de csaknem valamennyi — 35 közül 25 — kijelentette, hogy régi megbízható cliensnek chequeit szivességből teljes fedezet nélkül is beváltja. Arra a kérdésre, hogy előfordult-e a gyakorlatban eset, a midőn az 5% büntetés behajtására került a sor, 33 bank határozottan nemmel felelt; mindössze két bank hivatkozhatott hasonló esetekre, pedig milliárdokra menő forgalomról van szó. Az általános hatásra nézve pedig az volt a vélemény, hogy a büntetési intézkedés eleinte elriasztólag hatott s csak a midőn észrevették, hogy azt nem valami szigoruan fogják föl és alkalmazzák, akkor a törvény hatása is kedvezőnek mutatkozott.* Mondhatni ugyan, hogy a felsorolt esetekből következtetni nem szabad, mert ha az utalványozott a cheque a fedezet hiánya daczára is beváltotta, azt többé fedezetlennek tekinteni nem lehet. Mi azonban állítjuk, hogy ha a cheque kibocsátásakor a fedezet hiánya folytán a kriminalitás jellege fenforgott, ez nem szünik meg az által, hogy a cheque mégis beváltatott.

Ha tehát egyáltalában a fedezetlen cheque kibocsátásának megbüntetéséről lehet szó, ez tulajdonképen csak akkor foglalhat helyet, ha a fedezet nem a kibocsátás, hanem a bemutatás idejében hiányos. De még ez esetben is az ily büntetések rendszeresítése csak káros kihatásu lesz. Eltekintve attól, hogy az ily rendelkezések arra alkalmasak, hogy a cheque vevőjében a kibocsátóval szemben megkivánt óvatosságot csökkentsék, a forgalom számára annyi kellemetlenséget, zavart teremtenek, hogy joggal tartani lehet attól, hogy az ellenkező eredményt fogják előidézni, mint a mire tulajdonkép czéloznak. A számlatulajdonos a legnagyobb óvatosság mellett is tévedhet fedezetének nagysága iránt; egy összeadási, egy íráshiba a fedezet összegét a valóságnál nagyobbobnak tüntetheti föl, szóval a ki-

* Fick: «Die Frage der Checkgesetzgebung auf dem europäischen Kontinent. Zürich, 1897. 134. és 135. old.»

bocsátó fölött állandóan a kriminalitás Damocles-kardja lóg. De a banktechnikai berendezések, a pénzforgalom nálunk fennálló viszonyai mellett a büntetés egyszerűen keresztülvihetetlen. A rendes bankforgalomban naponta állítatnak ki chequeket azon biztos várakozásban, hogy a behajtás végett átadott kötelezettségi okmányok vagy leszámítolandó váltók értéke, melyeket a kibocsátó azon napon benyújtott, folyósíttatni fog. Bankjaink, melyek egymásra chequeket intéznek, rendszerint nem is tudhatják, hogy a fedezeti összeg már rendelkezésükre áll, mert a fedezet successive a nap folyamán foly be, míg másrészt a szükség és az okszerű pénzdispositiók megkövetelik, hogy az előreláthatólag befolyó pénzek fölött rendelkezhesenek. A büntetési sanctiót ily esetekben alkalmazásba venni, egyértelmű volna a forgalom megakasztásával. A jóhiszeműség bizonyíthatása ezen alig segít, mert eltekintve attól, hogy ez nem mindig sikerül, maga az a tény, hogy a kibocsátó külön vexatorius eljárásnak tétetik ki, elég ok lesz arra, hogy épp azok, a kiknek körében a chequeforgalmat elterjeszteni akarjuk, visszariasztassanak az olyan fizetési eszköz igénybevételétől, mely rájuk nézve veszélyt, nevük meghurczolását és legjobb esetben kellemetlenségeket teremt. A chequeforgalom biztonságát a fedezet szempontjából megvédi egyrészt az általános büntető határozatok, az üzleti forgalom szabályai és másrészt kellően megvédi a chequeben foglalt garantialis nyilatkozat és az ezzel egybekötött szigorú visszkereset.

T. teljes ülés!

A tervezetnek általában a cheque alaki, s még inkább anyagi jogának construálásánál más elvből nem lehetett kiindulnia, mint hogy fényt és árnyékot egyenletesen oszszon szét. A cheque lényének, hivatásának, nemkülönben az általa közvetített forgalom valódi szükségleteinek lelkiismeretes figyelembe vétele mellett óvakodnia kellett attól, hogy az ezen forgalom három alaposzlopának viszonyában oly rendelkezéseket hozzon javaslatba, melyek a felelősség és a teher súlyát túlságosan az egyikre vagy másikra háritják. Nem szabad feledni, hogy a ki ma chequet vesz, az holnap adhat is chequet, s a ki ma chequet ad, arra holnap intézhetnek is chequet. A chequerendszer lenge épülete csak úgy fektethető szilárd talapzatra,

ha az alapkövek egyikét sem gyengítjük, hanem valamennyit az egyéni és közgazdasági érdekek méltányos és a harmonikus összműködést biztosító kapcsaival összeforrasztjuk. Ekkor, de csak ekkor válik lehetővé, a mire törekszünk, t. i., hogy a chequet valóban kedvelt, népszerű fizetési eszközzé avassuk és elterjedését hazánkban a hozzá fűződő nagy előnyök kihasználásával minél nagyobb méretekben előidézzük. Ha a tervezetnek ezt elérnie sikerült, úgy szerkesztője nem dolgozott hiába. *(Megújuló, zajos éljenzés és taps.)*
